مەلا هادی ئەفخەم زادە

بنەماڵەی ئەفخەم، لانیکەم لە سەردەمی سەردار علیخانی سەردار موکرییەوە *(ژمارە 1ی ئەم وتارانە)* لە کاری "دیوانی" دا بوون. میرزا مەحموودی ئەفخەم کاتبی سەردار و جێگەی بڕوای ئەو بوو. سەردار عەلیخان هەروەها زاوای "نەسیری" یەکان بووە، کە ئەوانیش خزمی تایفەی ئەفخەم بوون.

جگە لە پەیوەندییان لەگەڵ دەسەڵات، کوڕانی ئەفخەم بەگشتی خاوەن فەرهەنگ و خوێندەوار بوون. *میرزا عەبدوڵڵای ئەفخەم* لە خۆشخەتی دا کەم کەس گرەوی لێ دەبردەوە و هەروەها لە کاری لاسایی کردنەوەی شێوە خەتی خەڵکانی دیکە و کۆپی کردنیاندا وەستا بوو. *میرزا برایمی ئەفخەمی* شاعیر، نوکتەباز و مێژوونووس بوو و شوێنەوارە بەنرخەکەی – واتە "تاریخ فرهنگ و ادب مکریان" (بەرگی 1 بۆکان، بەرگی 2 مەهاباد و شنۆ) یەکەم کاری جیددی بوو کە بۆ پاراستن و زیندووڕاگرتنی مێژووی ناوچەکە بەتایبەت بۆکان بەڕێوە چوو و تێیدا دەیان بەڵگەنامە و وێنەی بەنرخ پارێزرا. میرزا *محەمەدی ئەفخەمی* خەباتکارێکی ڕێگای مافی وەرزێران لە گوندەکانی دەور و پشتی بۆکان بوو و لە ساڵانی دوای 1341 و ئیسلاحاتی زەوی و زاردا هاوڕێ لەگەڵ نەمر محەمەدی نووری، سەفی گوندنشینانی دژ بە ئاغاواتی ناوچەکە ڕێک دەخست. نەک هەر ئەو، هەموو ئەندامانی بنەماڵەکە دژ بە ئاغا و دەرەبەگ بوون و دوورنییە ئەوە ڕەنگدانەوەیەکی ئاسایی بارودۆخی بنەماڵەیەک بێت کە دوای لەدەست چوونی دەسەڵاتی سەردارەکانی بۆکان، لە دەسەڵاتدا نەمان و کەوتنە بەر ڕق و غەزەبی خاوەن مڵکە تازەکان.

نەمر مەلا هادی ئەفخەم زادەش کوڕی ئەفخەم و واهەیە خەڵکی ترین و ناسراوترین کەسی بنەماڵەکە بێت لە لای نەوەی تازەتر. مەلا هادی دەرس بێژی مەدرەسەی سەرا لە نێوان بۆکان و سەقز و مامۆستای ژمارەیەکی زۆر فەقێ مەلا بووە کە هەموویانی بە وانەی دژایەتی کردنی خورافات و بۆ خزمەتی خەڵک پەروەردە کردوون. مامۆستا مەلا هادی خاوەنی چەندین بەرگ کتێبە بە کوردی و فارسی و عەرەبی، کە هەندێکیان لە لایەن خۆی و کوڕە گەورەکەی – مەرحومی کاک ناسیح ئەفخەم زادەوە بڵاو کراونەتەوە. مامۆستا، هەروەها بە دیاردەی دژایەتی کردنی شێخایەتی و نووشتە نووسین و چاکەپەڕۆ بە ناوبانگە و لە ساڵانی دەوروبەری 1340 [1960] دا، بە بڕینی دارێکی چاکی لە ناوچەی فەیزوڵڵابەگی بۆکان، بەردی خستە حەوزی لیخن و مەندی باوەڕی پڕوپووچ و بەوەش کۆتایی بە مێژوویەکی دووروودرێژی خورافات هێنا کە تان و پۆی وڵاتی داگرتبوو، ئەگەر کۆماری ئیسلامی مەلاکان سەرلەنوێ زیندووی نەکردایەتەوە!

بە هیوای ئەوەی لە دوارۆژی نزیکدا سەرجەمی کتێبەکانی مامۆستا بە ژیننامەی تێروتەسەلی خۆیەوە بڵاو بێتەوە.

لەم ڕۆژانەدا ماڵپەڕی ڕۆژهەڵات – بۆکان پارچە شیعرێکی کوردیی مامۆستا مەلا هادی بڵاو کردۆتەوە کە لە ساڵی 1324[1945] دا بۆ پێشەوای نەمر قازی محەمەدی گوتووە و هەڵوێستی نیشتمانپەروەرانەی خۆی بەرانبەر بەو و حکوومەتی میللی کوردستان دەربڕیوە. بە گوێرەی شیعرەکە، نازناوی شیعری مامۆستا، "خێرخوا" بووە.

ئەوەش شیعرەکە :

بە نیوی یە زدانی پاک

لە سالی 1324هە تاوی ماموستا مە لا هادی ئە فخم زادە بۆ موبارە ک بادی پێشە وا ی شە هید(قازی محە مە د) ئە م شیعرە ی بۆ دە نێرێت .پێشە وای نە مر شیعرە کە ماچ دە کات و دە ستوری چاپ کردنی لە رۆژنامە ی کوردوستانی ئە و سە ر دە مە دا دە دات

موددە تیکە وام تە مایە مە حزی زیارە ت واوە بێم

دە ستی تە قدیر دە مگرێ توند نا یەڵێ تا کو هە لێم

من لە سە ر زیممە ی ئیرادە ت لام وە زیفە و لازمە

زوودە بو بۆ دە ست بوسی هە ر بە سە ربێم و هە لێم

هە ر کە هە ستم بۆ زیارە ت رو بە سابڵاغ رێ کە وم

ئە ز قە زا زنجیری مانع حازرە دە کرێتە پێم

ئە ی دە بێ مانع چ بێ وا من لە دوری مامە وە

چت عە رز کە م چون دە توانم من لە تە قدیر چی بڵێم

گە ر چی ئە و ڕۆ چونکە دورم وا لە خوشی بێ بە شم

یانی زۆر دورم لە نیزیک تو و کە س نازانی کێم

با وجود، زۆر شاد مانم ئیفتخاری پێ دە کە م

چون دە زانم بێتو و نە مرم، ئاخری روژێکی دێم

وا نە زانی من کە دورم دووری بی حیسس و شوعور

دورێکی وریا و خە بە ردارم، بلێم چی دوورە دێم

وا مە زانن من کە دوورم دوورێکی بێ هە ست وفام

رووح و فیکرم ناردووە، ئاواتە خوازم وا لە وێم

رۆژێ بوو، خاکی عیراق بوو هیمە تم هە نگاوی بوو،

رێگە وا بە سراوە، ئێستا "کانیە کویرە" بۆتە ڕێم

کاتێ بوو رازی نە بووم حە تتا بە عیلمی حیکمە تیش

سه یری وه زعم که ئه وێستا چون خه ریکی ئه لف و بێم

حیسس و عیشقی سه ر به خۆیی پێی له ڕۆیین خستووم

فیکری حالی کورده کان، گۆشه و که ناری کرده جێم

کوردم و کوردی به ڕاستی پیاوی ئازاو کۆڵنه ده ر

داخه که م چ بکه م شکاوه باڵ و ده ست و چوک و پێم

خۆ ئەمن هه رگیز له دوژمن باک و ئه ندێشه م نییه

دۆستی خوێری و بێ وه فا وو بێ هونه ر هاتۆته جێم

خۆشه ویستی تۆ به ڕاستی بۆته ئاڵقه، چۆته گوێم

هه ر دوعایه بۆ وجوودت باسی ڕۆژ و یا شه وێم

من ئه وی قابیل به تۆیه نیمه هیچ غه یره ز دوعا

چون مه لا دیاریی دوعایه، وا به شێعری ڕۆ ده نێم

حه زره تی قازی محه مه د! پێشه وای ئازیزی کورد!

یاڕه بی خوا لێت مه باره ک کا! به گیان و دڵ ده لێم

بو تەڕه ققی دین و دونیای میلله تی کورد هه ر بژی

بەڵکوو تا ماوم ببینم سه ر به خۆیی شارو دێم

تووڕه یی و ترس و درۆ و ده عییه و ته ماعت قه ت نه بێ

موخلیست "خیر خوا"، له بۆ ته رویجی دین زۆر چاوه ڕێم